

VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI
-----***-----

NGUYỄN VĂN THẮNG

**NGHI LỄ GIA ĐÌNH
CỦA NGƯỜI MẏNG Ở VIỆT NAM**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ NHÂN HỌC

HÀ NỘI, 2014

VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM
HỌC VIỆN KHOA HỌC XÃ HỘI
-----***-----

NGUYỄN VĂN THẮNG

NGHI LỄ GIA ĐÌNH
CỦA NGƯỜI MẮNG Ở VIỆT NAM

Chuyên ngành: Nhân học văn hóa

Mã số: 62.31.65.01

LUẬN ÁN TIẾN SĨ NHÂN HỌC

Người hướng dẫn khoa học: 1. PGS. TS. BÙI VĂN ĐẠO
2. PGS. TS. NGUYỄN VĂN MINH

HÀ NỘI, 2014

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan, bản luận án tiến sĩ: **Nghi lễ gia đình của người Mảng ở Việt Nam** là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu và kết quả trong luận án là trung thực. Các trích dẫn trong công trình đầy đủ và chính xác. Nếu có gì sai phạm tôi hoàn toàn chịu trách nhiệm.

Hà Nội, ngày tháng năm 2014

Nghiên cứu sinh

Nguyễn Văn Thắng

LỜI CẢM ƠN

Hoàn thành luận án Tiến sĩ với đề tài "Nghĩ lễ gia đình của người Mảng ở Việt Nam", ngoài sự nỗ lực của bản thân, tôi đã nhận được sự giúp đỡ to lớn, quý báu của tập thể giáo viên hướng dẫn: PGS.TS. Bùi Văn Đạo và PGS.TS. Nguyễn Văn Minh. Nhân dịp này, tôi xin được bày tỏ sự kính trọng và biết ơn của mình tới hai Thầy.

Tôi xin gửi lời cảm ơn tới tập thể các Giáo sư, Phó giáo sư, Tiến sĩ là giảng viên Khoa Dân tộc học, Học viện Khoa học Xã hội nói riêng và các Giáo sư, Phó giáo sư, Tiến sĩ, nhân viên của Học viện Khoa học Xã hội Việt Nam nói chung đã giúp đỡ tôi về chuyên môn cả trong học tập và nghiên cứu thời gian qua.

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn tới các đồng nghiệp tại Viện Khoa học xã hội vùng Tây Nguyên, Viện Dân tộc học, anh, chị, em, bạn bè và gia đình đã động viên, khuyến khích, góp ý, giúp tôi hoàn thành luận án này.

Tôi xin gửi lời tri ân, lòng biết ơn chân thành, sâu sắc tới cán bộ và đồng bào người Mảng ở Lai Châu cũng như các địa phương khác đã giúp đỡ và cung cấp tư liệu.

Hà Nội, tháng năm 2014

Tác giả luận án

Nguyễn Văn Thắng

DANH MỤC CÁC TỪ VIẾT TẮT

Stt	Viết tắt	Viết đầy đủ
1	CP	Chính phủ
2	CT	Chỉ thị
3	BVHTT	Bộ Văn hóa Thông tin
4	GDP	Tổng sản phẩm nội địa (Gross Domestic Product)
5	NĐ	Nghị định
6	QĐ	Quyết định
7	TC	Tổ chức
8	TT	Thông tư
9	Ttg	Thủ tướng
10	TW	Trung ương
11	UBDT	Ủy ban Dân tộc
12	UBND	Ủy ban Nhân dân

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Tính cấp thiết.....	1
2. Mục đích nghiên cứu.....	2
3. Đối tượng, phạm vi và địa bàn nghiên cứu.....	2
4. Nguồn tư liệu của luận án.....	3
5. Đóng góp của luận án.....	3
6. Bố cục của luận án.....	4
Chương 1: TỔNG QUAN TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU, CƠ SỞ LÝ THUYẾT, PHƯƠNG PHÁP VÀ ĐỊA BÀN NGHIÊN CỨU	5
1.1. Tổng quan tình hình nghiên cứu.....	5
1.2. Cơ sở lý thuyết và phương pháp nghiên cứu	11
1.3. Khái quát về địa bàn và đối tượng nghiên cứu.....	20
Tiểu kết chương 1.....	33
Chương 2: NGHI LỄ CHU KỲ ĐỜI NGƯỜI TRONG XÃ HỘI TRUYỀN THỐNG	35
2.1. Nghi lễ sinh đẻ và nuôi dạy con nhỏ	35
2.2. Nghi lễ hôn nhân	43
2.3. Nghi lễ khám chữa bệnh.....	59
2.4. Nghi lễ tang ma	63
Tiểu kết chương 2.....	74
Chương 3: <u>N</u>GI LỄ NGHỀ NGHIỆP, CẦU AN, THỜ CÙNG TỔ TIÊN, THẦN LINH VÀ LỄ TẾT TRONG XÃ HỘI TRUYỀN THỐNG	76
3.1. Nghi lễ nghề nghiệp.....	76
3.2. Nghi lễ cầu an.....	84
3.3. Nghi lễ thờ cùng tổ tiên, thần linh và lễ tết.....	93
Tiểu kết chương 3.....	99
Chương 4: <u>B</u>IẾN ĐỔI TRONG NGHI LỄ GIA ĐÌNH TỪ 1986 ĐẾN NAY	100
4.1. Nội dung biến đổi.....	100

4.2. Xu hướng biến đổi.....	117
4.3. Nguyên nhân của sự biến đổi.....	119
Tiêu kết chương 4.....	126
Chương 5: KẾT QUẢ VÀ BÀN LUẬN.....	128
5.1. Kết quả	128
5.2. Bàn luận.....	136
5.3. Một số kiến nghị về bảo tồn, phát huy các giá trị của nghi lễ gia đình.....	144
Tiêu kết chương 5.....	145
KẾT LUẬN	147
TÀI LIỆU THAM KHẢO	158
DANH MỤC CÁC CÔNG TRÌNH ĐÃ CÔNG BỐ CỦA TÁC GIẢ CÓ LIÊN QUAN TỚI LUẬN ÁN.....	167
PHỤ LỤC	168
CHÚ THÍCH.....	238

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Người Mảng ở Việt Nam là dân tộc có dân số ít. Theo kết quả của cuộc Tổng điều tra Dân số và Nhà ở năm 2009 là 3.700 người, có mặt tại 14 tỉnh, thành trên cả nước, như: Điện Biên, Sơn La, Đắk Lắk, Đồng Lai... trong đó tập trung đông nhất tại tỉnh Lai Châu với 3.631 người, chiếm 98,13%. Người Mảng thường sinh sống tại những vùng khó khăn, vùng sâu, vùng xa, có nhiều bản cư trú dọc biên giới Việt Nam - Trung Quốc. Trong những năm qua, đã có một số công trình, đề tài, dự án nghiên cứu về tộc người Mảng ở Việt Nam được thực hiện và công bố, nhưng chưa có công trình nghiên cứu nào toàn diện và có hệ thống về nghi lễ gia đình.

Nghi lễ gia đình bao gồm hệ thống các lễ thức về sinh đẻ và nuôi dạy con cái, cưới xin, tang ma, khám và chữa bệnh, nghề nghiệp, cầu an,... Đây là những giá trị văn hóa tộc người được hình thành từ lâu đời, là nhân tố quan trọng cấu thành nên văn hóa tinh thần và phản ánh giá trị đạo đức, thẩm mỹ, nhân sinh quan, thế giới quan của tộc người. Nghi lễ gia đình của người Mảng ở Việt Nam là yếu tố luôn luôn biến đổi để thích nghi với điều kiện mới, môi trường mới trong đời sống xã hội tộc người. Chính vì vậy, nghiên cứu nghi lễ gia đình sẽ chỉ ra được những sắc thái cơ bản của văn hóa người Mảng ở Việt Nam.

Đời sống kinh tế - xã hội của người Mảng ở Việt Nam đã có nhiều thay đổi, nhất là từ Đổi mới năm 1986, kéo theo nhiều biến đổi trong các nghi lễ truyền thống và có ảnh hưởng tích cực cũng như gây ra những hạn chế đến đời sống tộc người. Do vậy, nghiên cứu nghi lễ gia đình của người Mảng trong bối cảnh hiện nay sẽ chỉ ra được những giá trị văn hóa truyền thống và biến đổi của nó trong tình hình mới, từ đó xác định xu hướng biến đổi và có những giải pháp phù hợp để bảo tồn, phát huy các giá trị văn hóa tốt đẹp.

Dưới tác động của toàn cầu hóa hiện nay, mặc dù Đảng và Nhà nước ta rất quan tâm tới việc bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa tộc người nhằm phục vụ quá trình công nghiệp hóa - hiện đại hóa đất nước, nhưng quá trình giao lưu và tiếp biến văn hóa đã và đang diễn ra ngày càng mạnh mẽ, mở ra cho các tộc người cơ hội tiếp cận sâu rộng và đa dạng hơn vào nền kinh tế, văn hóa chung của nhân loại nhưng cũng đặt ra

nhiều thách thức trong phát triển, nhất là vấn đề giải quyết hài hòa giữa phát triển và bảo tồn các giá trị văn hóa tộc người thiểu số, tộc người có dân số ít.

Từ những vấn đề lý luận và thực tiễn đó cho thấy, nghiên cứu ***Nghi lễ gia đình của người Mảng ở Việt Nam*** không chỉ có ý nghĩa về mặt khoa học, góp phần giữ gìn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống của người Mảng phù hợp với bối cảnh phát triển kinh tế - xã hội theo đường lối Đổi mới và hội nhập hiện nay, mà còn cung cấp luận cứ khoa học giúp các cơ quan quản lý Nhà nước tham khảo trong việc hoạch định, triển khai các chính sách và giải pháp phát triển kinh tế - xã hội, bảo tồn và phát huy các giá trị sản văn hóa tộc người, theo tinh thần "*xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc*" mà Hội nghị TW 5 Khóa VIII của Đảng đã đề ra.

2. Mục đích nghiên cứu

Tập trung trình bày rõ và có hệ thống bức tranh nghi lễ gia đình của người Mảng ở Việt Nam.

Góp phần làm sáng tỏ các giá trị của nghi lễ gia đình của người Mảng ở Việt Nam và những biến đổi trong xã hội hiện nay, phân tích những yếu tố tác động tới sự biến đổi đó.

Cung cấp những tư liệu mới về người Mảng ở Việt Nam, là cơ sở khoa học cho việc nghiên cứu đối sánh với các tộc người có dân số ít ở Việt Nam có cùng nhóm ngôn ngữ.

Làm cơ sở khoa học cho các cơ quan quản lý Nhà nước tham khảo xây dựng chính sách phát triển phù hợp nhằm bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa của tộc người Mảng.

3. Đối tượng, phạm vi và địa bàn nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu của luận án là nghi lễ gia đình của người Mảng ở Việt Nam và biến đổi của nó trong bối cảnh hiện nay.

3.2. Phạm vi nghiên cứu của luận án là nghi lễ gia đình của người Mảng ở Việt Nam. Tuy nhiên, do đây là phạm vi nghiên cứu rộng, liên quan đến nhiều lĩnh vực khác

nhau của đời sống tộc người, do đó trong luận án này chúng tôi chỉ chọn một số nghi lễ tiêu biểu để trình bày là: nghi lễ trong chu kỳ đời người; nghi lễ nghề nghiệp; nghi lễ cầu an, thờ cúng tổ tiên, thần linh, khám bệnh, chữa bệnh;... Bên cạnh đó, cũng chú ý đến sự biến đổi và vai trò của các nghi lễ trong bối cảnh mới. Nghi lễ gia đình truyền thống của người Mảng được hiểu là từ 1986 trở về trước, bởi kể từ sau đổi mới, cơ chế kinh tế thị trường mới bắt đầu tác động mạnh mẽ đến đời sống người Mảng ở Việt Nam, trong đó có nghi lễ gia đình.

3.3. Địa bàn nghiên cứu tập trung ở tỉnh Lai Châu, trong đó chọn 5 xã thuộc 2 huyện là: xã Pa Vệ Sủ, Bum Nưa, Vàng San của huyện Mường Tè; Chăn Nưa và Nậm Ban của huyện Sìn Hồ. Đây là những nơi tập trung các bản của người Mảng ở Việt Nam và còn lưu giữ đậm nét văn hóa tộc người, đồng thời đảm bảo tính đại diện giữa những địa bàn chịu ảnh hưởng của cơ chế thị trường ở các mức độ khác nhau. Bên cạnh đó, chúng tôi cũng nghiên cứu so sánh với người Mảng ở một số địa phương khác trong nước để kết quả nghiên cứu mang tính toàn diện hơn.

4. Nguồn tư liệu của luận án

Ngoài việc kế thừa kết quả các công trình nghiên cứu đã công bố và những tư liệu thứ cấp liên quan, luận án được hoàn thành chủ yếu dựa vào nguồn tư liệu thực tế của tác giả thu thập qua các cuộc điền dã từ năm 2005 tới nay.

5. Đóng góp của luận án

Một là, luận án là công trình đầu tiên nghiên cứu và cung cấp nguồn tư liệu tương đối toàn diện, có hệ thống về nghi lễ gia đình của người Mảng ở Việt Nam;

Hai là, chỉ ra các giá trị của nghi lễ gia đình đối với tộc người Mảng, đồng thời nêu rõ những biến đổi của nghi lễ của họ trong xã hội hiện nay;

Ba là, qua phân tích tổng hợp luận án chỉ ra những tương đồng và khác biệt của giá trị văn hóa người Mảng so với một số tộc người cận cư, xen cư;

Bốn là, luận án cung cấp luận cứ khoa học, đồng thời đề xuất một số kiến nghị, giải pháp làm cơ sở cho việc hoạch định những chính sách phát triển kinh tế - xã hội, nhất là bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa tộc người Mảng ở Việt Nam trong bối cảnh hiện nay.